

Неопределенность украинской национальной модели порождает высокий уровень налогообложения и неэффективную социальную политику по отношению к большей части бедного населения в виде льгот и социальных выплат. 37,6% ВВП официально составляют социальные расходы украинского государства.

Индекс человеческого развития демонстрирует неоднородность региональной политики. Сегодняшние противоречия в Украине во многом связаны с утратой стабильности в восточных регионах Украины. В частности в последние годы снизились рейтинги Донецкой и Луганской областей, что следует считать одной из причин сегодняшнего политического кризиса.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Held D The Development of Liberal Democracy.-Stanford –p.74
2. Ginsburg N. Divisions of Welfare –London- 1993.- p21
3. Пилипенко В. Социальная регуляция трудового поведения.- К.1993
4. ПРООН.Регіональний звіт з людського розвитку.- Братислава.РБЄС.2002
5. Боріннштейн Е.Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства.- Одеса.2006.
6. Гансова Е. Соціальна політика та соціальна робота.- Одеса .2005

Грیشина Богдана Володимирівна – студентка факультету початкового навчання ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Петінова Оксана Борисівна - доктор філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та МСКД ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК: 1.316.3

«ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ» ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ОСНОВА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

В статті розглядаються педагогіко-філософські погляди В. О. Сухомлинського та загальна значимість філософії для оновленого змісту освіти. Аналіз та використання робіт митців минулих століть допоможуть більш результативно та креативно організувати навчально-виховну діяльність школярів в реальному сучасному житті. Вивчення і дослідження ідей Павльської школи В.О.Сухомлинського має особливе значення для сучасної системи освіти, щоб спрямувати її на неповторний та індивідуальний внутрішній світ дитини.

Ключові слова: дитиноцентризм, критичне мислення, філософія серця, філософія освіти, виховання, формування особистості.

«ФИЛОСОФИЯ СЕРДЦА» ВАСИЛИЯ СУХОМЛИНСКОГО КАК ОСНОВА КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ДЛЯ СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЫ

В статье рассматриваются педагогико-философские взгляды В. А. Сухомлинского и общая значимость философии для обновленного содержания образования. Анализ и использование работ философов прошлых столетий помогут более результативно и креативно организовать учебно-воспитательную работу школьников в реальной жизни. Изучение и исследование идей Павльшской школы В. А. Сухомлинского имеет особое значение для современной системы образования, чтоб направить ее на неповторимый и индивидуальный внутренний мир ребенка.

Ключевые слова: детоцентризм, критическое мышление, философия сердца, философия образования, воспитание, формирование личности.

"PHILOSOPHY OF HEART" VASIL SUKHOMLINSKY AS THE BASIS OF CRITICAL INTELLIGENCE FOR MODERN SCHOOL

The article deals with the pedagogical and philosophical views of V. O. Sukhomlynsky and with the general significance of philosophy for the renewed content of education. Analysis and using of the works of artists of the past centuries will help to more effectively and creatively organize educational activities of students in real life. The study and research of the ideas of the Pavlis`ka School of V.O. Sukhomlynsky has a special significance for the modern educational system to direct it to the unique and individual inner world of the child. The difficulty is that a lot of people have wrong idea of school. The school isn't optional. The children must be encouraged by the idea of school. Works by V.O.Sukhomlinsky are important both for teachers and students. Particularly useful will be his methods and techniques for creative and courageous teachers who are not afraid of interactive technologies and methods of critical thinking, as well as clearly understanding the meaning and depth of childhood center. "The philosophy of the heart" by V.O. Sukhomlynsky, its study and research is of particular importance for the modern system of education, in order to direct it to the inner world of a child, because the school is only then the center of education, when it becomes a child of a fire of joyous, interesting life. A person, as a conscious person, always acts under the influence of thoughts, own elections and certain decisions.

Key words: childhood center, critical thinking, the philosophy of the heart, the philosophy of education, education, formation of personality.

Актуальність проблеми. На сьогоднішній день в перших класах української школи впроваджується новий зміст освіти, що передбачає використання вчителем інноваційних форм та прийомів критичного мислення в навчально-виховному процесі. Людина, як свідома особистість завжди діє під впливом думок, власних виборів та певних рішень. Аналізуючи та розмірковуючи ми намагаємося враховувати те, що нам відомо, і вибрати найкращий варіант. Але дуже рідко діти та й дорослі замислюються, а чи гарно та коректно ми думаємо? Чи є процес мислення дійсно продуктивним? Чи думаємо ми так, щоб бути успішним не лише сьогодні, а й у майбутньому? В сучасній освіті відбуваються грандіозні, можна сказати, революційні зміни. Оновлений зміст потребує поступових кроків в НУШ. Діти не просто бажають вчитися по-новому, зміни їм потрібні, як повітря. Але не всі вчителі готові працювати по новому. Їм психологічно важко сприймати критичне мислення та заміну оцінок на вміння. В основі нової концепції лежить «дитиноцентризм», а це поняття в своїй роботі вправно використовував ще В. О. Сухомлинський. В його час підхід до навчання був заангажований незламними канонами радянської системи, але серце педагога-митця прагнуло іншого. Його досвідом та наробками можна впевнено користуватися сучасним педагогам в оновленому змісті. Пропоную проаналізувати це поняття з точки зору філософії та заглибитись у думки та роботи мислителя.

Але чи потрібна філософія сучасній українській школі? Для вироблення навиків критичного, творчого мислення і грамотних суджень педагогам слід ретельно дослідити роботи філософів-митців. Лише у тісній взаємодії філософів, педагогів, психологів можна досягти мети – розробити і впровадити ефективні програми і методики роботи, де основним та головним поняттям є саме «дитиноцентризм».

Мета: розкрити значимість поглядів і робіт педагога-філософа В. О. Сухомлинського для оновленого змісту освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. «Філософію серця» впевнено можна вважати одним із актуальних напрямів гуманної педагогіки сьогодні. Серед філософів, розглядаючих та використовуваних цій напрям можна назвати такі імена як О. І. Пометун

(аналізує розвиток критичного мислення в учнів початкової школи) [1]; Г. С. Сковорода (у своїх творах приділяв увагу боротьбі добра і зла, радості й смутку, краси та потворності); [2] В. О. Сухомлинський (він почав ставити дитину у центр виховного процесу, будував його на довірі та повазі, пробудженні внутрішніх сил і потенціалу особистості) [3]; Д. І. Чижевський (започаткував у філософії поняття «Філософія серця») [12] та інші.

Виклад основного матеріалу. «Філософію серця» впевнено можна вважати одним із актуальних напрямів гуманної педагогіки сьогодення. Її мета – комплексне виховання гармонійної і культурної людини з прекрасною та відкритою душею. В Україні проблема введення філософських засад у процес навчання і виховання молодого покоління була започаткована В. О. Сухомлинським. Саме він почав ставити дитину у центр виховного процесу, будував його на довірі та повазі, пробудженні внутрішніх сил і потенціалу особистості.

Навряд чи можна говорити про Василя Сухомлинського як про філософа, але філософські грані процесу навчання й виховання з його педагогічної спадщини стали об'єктом цілих наукових досліджень. Василь Олександрович розвивав «філософію» своїх попередників, вчених філософів-педагогів, і, перш за все – Григорія Сковороди. Його ідеї стали основою педагогічного вчення Василя Олександровича. На філософських творах Сковороди, насичених діалогічністю, проникливим відображенням боротьби добра і зла, радості й смутку, краси та потворності й формувалися філософські погляди павлівського мислителя.

«Філософія серця» зайняла важливе місце у працях В. О. Сухомлинського. Неспроста однією з найвідоміших і найпопулярніших на сьогоднішній день є книжка «Серце віддаю дітям». Там зустрічаємо такі рядки: «Я зрозумів: щоб стати справжнім вихователем дітей, треба віддати їм своє серце» [3, с. 7].

«Філософія серця» – це поняття, започатковане українським філософом Д. І. Чижевським. Він теж глибоко аналізував творчу спадщину Сковороди як типового представника національної традиції.

За поглядами Чижевського, термін «серце» має широке тлумачення. В ньому закодована певна культурна пізнавальна лінія. Для нас є істотним його пояснення як образу чи символу з духовним навантаженням. У цьому контексті визначення терміну серце включає широке коло значень — від образу, що має емоційне забарвлення, до символу, що репрезентує внутрішній центр духовного життя людини: "... дух, душа; осереддя життєвих сил людини; сукупність відчуттів, думок та почуттів; помисел, думка" [12, с. 22].

Чижевський, розглядаючи чинники, пов'язані з виникненням "філософії серця" на українському ґрунті, спирається на творчу емоційність, яка притаманна українській вдачі й "виявляється у високій оцінці почуттєвого життя". Ця емоційність характеризується такими особливостями, як своєрідне бачення природи, гумору, естетизму народного життя та обрядовості. Почуття та емоції пояснюються як шлях пізнання, а серце як центр "мікрокосмосу" (людини), бо в "сердечній глибині" криється усе, що є в цілому світі. Порушивши ці проблеми в українській культурі, Чижевський став і "хрещеним батьком" самого поняття "філософія серця". Цю тему згодом розвивають багато дослідників української духовної історії, філософії та педагогіки.

В. О. Сухомлинський поступово вводить у науково-педагогічний обіг поняття «душа», «краса», любов» і розвиває поняття «філософія серце» своїх попередників, але реалізуючи ідеї саме у своїй школі. Він повністю поділяє переконання Г. Сковороди: для того, щоб серце в процесі виховання зберегло «здоров'я і світло», той, хто вчить і виховує, повинен бути не стільки вчителем, скільки моральною особистістю. Філософ зазначав: «...дбаючи про досконалість кожної грані, сторони, риси людини, вихователь одночасно не випускає з поля зору ту обставину, що гармонія всіх людських граней, сторін, рис визначається чимось провідним, основним... Провідним, визначальним компонентом цієї гармонії є моральність» [4, с. 72].

Отже, зі слів В. О. Сухомлинського, серце є основою душевного і духовного життя і

діяльності вчителя. Саме у серці зароджується й формується рішучість до позитивних вчинків, у ньому виникають різноманітні позитивні наміри. Серце є джерелом волі та жадань освітянина по вихованню підростаючого покоління.

Серце вчителя, на думку В. О. Сухомлинського, – це сердешне джерело добродійної енергії, яка розділяється на тисячі напрямків, форм і методів, коли він заходить до школи, проводить урок, захід чи дитячу гру. Митець вважав, що виявом прекрасного в людині було і залишається добро. Бо краса й добро властиві кожній людині від природи. Вони найдоступніші, як вода й повітря. Для мислячого вчителя учень – мікрокосмос. Пізнаючи учня, вчитель пізнає себе, розкриває сутність, внутрішній світ особистості, пропускаючи через серце його дії та розмірковування. Не страх і почуття вини, а любов і ствердження власних сил, моральність вчинків, сердешна відповідальність мають лежати в основі педагогічного процесу, вважав В. О. Сухомлинський: «...жодній людині не закрита дорога до вершин, тут справжня і безмежна рівність, тут кожен може бути великим і неповторним» [5, с. 73].

Василь Олександрович окреслював гуманістичний ідеал людини – людини, що живе в гармонії з природою та іншими людьми і суспільством. Розвиваючи і формуючи бажання, почуття і потреби дитини, вчитель має допомогти та направити, щоб вона сама, своїм власним волевиявленням створила для себе моральні закони та була автономна, але тісно пов'язана з іншими людьми законами моральності. «Моральна свобода – велике людське багатство. Але це багатство стає благом, якщо людина усвідомить себе як частину колективу, суспільства, народу, розуміє спільні для всіх людей інтереси й потреби, підкоряється власному почуттю обов'язку і на основі особистого розсуду особистого бажання, особистої волі робить так, як вважає за потрібне» [6, с. 266]. Жива, допитлива, творча думка формується у вихованця тоді, коли відносно знань він займає свою особисту життєву позицію.

Вихідною точкою філософського світогляду В. О. Сухомлинського було завдання виховати в дитини особисте ставлення до навколишньої дійсності, розуміння своєї справи та відповідальності. Василь Олександрович стверджував: «завдання школи не просто передати знання, але відкрити перед кожним, навіть перед найбільш пересічним, найбільш важким в інтелектуальному розвитку вихованцем ті сфери розвитку його духу, де він може досягти вершини, виявити себе, заявити про своє Я, черпати сили з джерела людського достоїнства, почувати себе не обділеним, а духовнобагатим» [4, с. 731].

«Філософія серця» – оригінальна філософська система, яка ґрунтується на вченні про «серце» як символ внутрішнього світу людських переживань. У праці «Серце віддаю дітям» педагог стверджує, що мислення не вичерпує всієї повноти духовного життя. Людина пізнає навколишній світ за допомогою розуму, а пізнати красу й таємничість світу можна тільки серцем як центром усіх «пізнавальних дій». Педагогіка В. О. Сухомлинського – це педагогіка серця, дитиноцентризму і толерантності, в основі якої – необхідність удосконалити філософію освіти, навчання всебічного вихованого школяра. Тому у своїх педагогічних міркуваннях Василь Олександрович значну увагу приділяє гуманній взаємодії вчителя та учнів як найважливішій складовій педагогічної майстерності і творчості: «...пізнання дитиною світу починається з пізнання людини, а людина відкривається перед дитиною в образі матері, батька і вчителя», – зазначає В. О. Сухомлинський у книзі «Як виховати справжню людину» [7, с. 147].

Поважати, та більше того, любити інших можна лише тоді, коли любиш себе. Істина, яка існує й діє, незалежно від того приймаємо її ми чи ні. Тому маємо говорити, маємо більше слухати знаючих людей, щоб виносити кожному для себе особисто найголовніші знання щодо принципів людського співіснування.

У педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського високий статус займає сила духу – велика національна й загальнолюдська цінність, яка в останні століття в багатьох українців була послаблена. Виховуючи у дітей цю шляхетну якість, він підкреслював, що сила духу як моральна доблесть починається з віри в моральні святощі рідного народу. Досягнення єдності почування й мислення – це постійна турбота В. О. Сухомлинського. Безперечно, жоден з

педагогів сучасності не приділяв стільки уваги формуванню найтоншої сфери особистості, тобто почуттів. Виховання великого, доброго серця, стверджував мислитель, це, образно кажучи, турбота про ту гілку, на котрій зеленіють пишні паростки людяності, гуманності. Філософ мав чітке переконання, що без емоційної вихованості марними будуть всі слова про формування й утвердження високих почуттів громадянина, про естетику життя, про етичні основи спілкування. Він переконував, що емоційна культура – це, образно кажучи, правильно налаштована скрипка. Тільки тоді, коли скрипка настроєна, на ній можна грати. Тільки тоді, коли людина осягнула азбуку емоційної культури, її можна виховувати. В. О. Сухомлинський стверджував: «Турбота про гармонійний розвиток моралі, розуму, почуття, про виховання благородного серця, чистоту всіх духовних поривань і прагнень є сутністю виховання нової людини» [8, с. 504].

Науковець вважав, що естетичне виховання передбачає появу у свідомості дітей іншого способу пізнання світу. Це шлях живого спостереження та емоційного бачення природи, щоб від вражень аж серце розхвилювалося й додавало особистості сил та енергії. Отже, В. О. Сухомлинський передбачав контакт із довкіллям, спостереження, слухання, переживання й осмислення побаченого й почутого в суспільному житті держави як сходинки до внутрішньої естетичної досконалості, еліксиру здоров'я для серця школяра. Він писав: «Народ – живе, вічне джерело педагогічної мудрості. Якби в нас не було цього постійного духовного спілкування з людьми, ми не могли б успішно вчити і виховувати молоде покоління» [9, с. 239].

В. О. Сухомлинський широко використовував у повсякденній вчительській роботі казки, оповіді, приказки і прислів'я, пісні. Його твори – дивосвіт малят, розкритий очима мудрого наставника, який не повчає дітей, не спонукає чи заохочує їх, а просто йде поруч. Ці казки нібито опосередковано, але активно й ефективно виховують найкращі людські почуття щирості і любові до всього прекрасного, формують перші навички людяності у взаєминах. Таку методику впевнено можна вважати основою критичного мислення у дітей дошкільного й молодшого шкільного віку.

Василь Олександрович писав, що діти – це наймудріші філософи і найчутливіші психологи. На його думку, довколишній світ, природа, як система життєвих, сповнених краси явищ, існує і відкривається для особистості передусім для добродійного серця, а звідси вже до розуміючого мислення. У небадюжому серці формується джерело позитивних дій особистості, але які залежать від зовнішніх вражень, тому ми маємо й розрізняти їх дві сторони – глибоке знання зовнішніх предметів і явищ та душевний стан особистості, обумовлений цими знаннями. «Кожен день, кожную годину, я пробуджую в дітях людяність – найтоншу здатність відчувати поруч із собою складні порухи чужого серця, чужої душі... І ніхто не примусить мене відмовитись від істини: головним предметом у школі має бути людинознавство» [10, с. 11].

З погляду В. О. Сухомлинського, навчання та виховання дітей має бути виразом неогоїстичної любові до них, оскільки діти – майбутнє людства. Мета виховання і ролі педагога в ньому полягає в тому, щоб пробуджувати у серці дитини любов до щирого та ідеального, до правди, добра і краси. Знання істини залежить від досконалості волі й чистоти серця вчителя. «Розумове виховання, – писав Василь Олександрович, – потрібне людині не тільки для того, щоб вона застосовувала знання в праці, а й для повноти духовного життя, для того щоб уміти цінувати багатства культури і мистецтва. Людині треба дати щастя насолоджуватися культурними й естетичними цінностями» [11, с. 31].

Висновки. Отже, дуже важко уявити серйозну реформу освіти без аналізу видатних робіт та досвіду педагога-філософа В. О. Сухомлинського. Його роботи важливі як для вчителів, так і для учнів. Особливо корисними будуть його методи та прийоми для творчих та сміливих вчителів, які не бояться інтерактивних технологій та прийомів критичного мислення, а також чітко розуміючих значення та глибину «дитиноцентризму».

«Філософія серця» В. О. Сухомлинського, її вивчення і дослідження має особливе

значення для сучасної системи освіти, щоб спрямувати її на внутрішній світ дитини, адже, як говорив видатний педагог, що школа лише тоді осередок виховання, коли вона стане для дитини вогнищем радісного, цікавого життя. Людина, як свідомо особистість, завжди діє під впливом думок, власних виборів та певних рішень. Аналізуючи та розмірковуючи, ми намагаємося врахувати те, що нам відомо, і вибрати найкращий варіант. Але дуже рідко діти та й дорослі замислюються, а чи гарно та коректно ми думаємо? Чи є процес мислення дійсно продуктивним? Чи думаємо ми так, щоб бути успішним не лише сьогодні, а й у майбутньому? Цими питаннями, як павутинками і пронизані роботи філософа. Часто наші погляди та висновки формуються в рамках певних обмежень та під впливом багатьох чинників – зокрема, соціальних, політичних, економічних, біологічних. Головне завдання сучасної школи очевидне – вміння вдало керувати власним розумом. А вмючи керувати розумом, зможемо керувати своїм життям та усвідомлювати всі процеси навколо. Зможемо шукати і знаходити найкращі шляхи, рости і розвиватися. І саме сучасна школа з оновленим змістом та сміливими інноваційними технологіями є ідеальним середовищем для формування та розвитку критичного мислення. Впровадження нових методик, аналіз та використання робіт митців минулих століть допоможуть більш результативно та креативно організувати розумову діяльність школярів в реальному житті. Вчитель впевнено може обговорювати з дітьми їхні будьякі рішення, ставлячи запитання і поступово навчаючи учнів ставити запитання самим собі. Так саме школа стане помічником у формуванні усвідомленості та ширшого мислення, а це зробить людину більш глибокою та незалежною у постійно мінливому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пометун О. І. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи. – К., 2018.
2. Сковорода Г. Твори у двох томах / Г. С. Сковорода. – Т.2. – К.:АТ «Обереги», 1994.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т.3. – С. 7.
4. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: У 5т. – Т.1. – К.: Рад.школа, 1976. – С. 731.
5. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В.О.Сухомлинський // Вибр.твори: У 5т. – Т.1. – К.: Радянська школа, 1976. – С. 73.
6. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: У 5т. – Т.3. – К.:Рад.школа, 1977. – С. 501.
7. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: у 5т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.2. – С. 147.
8. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: У 5т. – Т.3. – К.: Рад.школа, 1977. – С. 504.
9. Сухомлинський В. О. Народний учитель / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5 т. – Т.5. – К.: Рад.школа, 1977. – С. 239.
10. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям / В. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1974. – С. 11.
11. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5т. – Т.4. – К.: Радянська школа, 1977. – С. 31.
12. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д.Чижевський. – К., 1992. – С. 18.